

Саво СТЕВОВИЋ /Подгорица/

СТАНДАРДНИ ЈЕЗИК И МЕДИЈИ

Језик је, познато је, жив организам. Он се развија у друштвеним околностима. Са новим појмовима долази и нова лексика. Неки појмови чиле, нестају, не користе се у свакодневном разговору, па се временом и заборављају. Још је, записујући сусрете са обичним људима прије свега сељацима, др Драгиша Витошевић запазио два основна извора стандардног језика: сеоска и градска средина. Први извор у садашњем друштвеним околностима, а зна се и због чега, пресахњује, док се други појављује као бујица примајући лексичке, морфолошке и синтаксичке особине језика народа са којима се граничимо, односно народа чија је политичка и економска моћ преовладавајућа. Велики траг у нашем народном језику оставила је оријентална култура. Лингвисти су утврдили да у рјечнику нашег стандардног језика има око десет посто ријечи из оријенталних језика. Неке од њих ни Вук Караџић није могао да замијени нашим народним одговарајућим ријечима. Такве су: *бакар, боја, бубрег, бурмут, чарапа, чекић, челик, чесма, чизма, ћела, дара, дуван, џеп, ђон, јастук, јоргован, капут, катран, кула, кулук, кундак, кутија, лала, леш, лимун, памук, мајмун, папуча, ракија, сапун, сат, шатор, шећер, тамбура, топ, занат*. То су ријечи које су Турци донијели у наше крајеве, па ни Вук Караџић, и поред тога што их је избјегавао, није могао да их замијени.

Поред турцизама у нашој лексици је доста: романизама, германизама, мађаризама, славјанизама. У новије вријеме, након Другог свјетског рата, према тврдњама Јована Ћирилова, у наш језик дошло је преко четрдесет хиљада англизама. Након политичке и економске (експанзије) превласти Запада у овим крајевима енглески језик је постао преовлађујући у свим сферама живота што се особито одразило у на-

шим медијима. Просјечно образованом човјеку изузев познавалаца енглеског језика и стручностима из одређених струка, тешко је схватити шта је: *своп*, *фјучерс*, *диверзификација*, *хеџер*, *реверзибилан*, *левериџи*, *геп*, *дивиденда*, *кол опција*, *пут опција инпут*, *оут-пут*, *стројк*, *мерџер*, *перформанса*, *своп плаћење*, *спред*, *комотни спред*, *портфолио*, *консалтинг*, *инсајдер*, *бид цијене*, *депресација*, *пондерисати*, *дефлације*, *сајбер банкарство*, *контагионизација*, *холдинг трансферибилан*, *легислатива*, *таргет*, *пропулзиван*, *дурација*, *рејтинг*, *резидент*, *фрагментација*, *имплицирати*, *софистицирати*. Постављамо основно питање: да ли се у нашем језику могу наћи одговарајуће ријечи? Које су намијењени текстови са овом лексиком у нашим медијима. Дакле, у урбаним срединама, под утицајем администрације преовлађује страна лексика, коју чини се, не схватају ни они који је употребљавају. На сеоском подручју, чија врела песахњују, живи дух народног говора у коме се не гради нова лексика, нити се проширује и обнавља његова структура у класичном смислу. Није тешко предвидјети, ако се на вријеме нешто не предузме, да ће се наш народни језик, а то значи и стандардни језик повлачити и мјесто уступати страним језицима, прије свега енглеском језику. Извјесно је да ће политика „глобализма” смањити број језика у свијету, па ће, умјесто пет хиљада језика, колико их према процјенама данас има, остати њих свега педесетак, што значи да ће мали народи, као што је наш, остајати без свог језика. А народ се, како каже Вук Караџић по језику познаје. Таквим кретањима доприносе друштвене околности. Надамо се да примјере за то није потребно много тражити. Већина трговинских и угоститељских објеката имају стране називе, најчешће на енглеском језику. Ми не можемо очекивати да неписмени или полуписмени грађани брину о стандардном језику кад то у довољној мјери не чине образовне и културне институције. Никад није било код нас више образованих људи, никада мање бриге о култури говора и писања. Они неће или не умију да се супротставе утицају језика из окружења, који, зна се, имају другачију структуру. И у говору, и у писању, готово у свим медијима честе су грешке у слагању именских облика са бројевима *два*, *три*, *четири* и употреба тих облика у генитиву множине, као у примјерима из новина: — *Награђени* су тридесет и три студента. — Није потребно објашњавати какве су грешке: Експозе *кога* ћемо слушати; Данас је обављено дијелење *заслужних* награда према *донешеним* правилима.

Стереотипизирање неких језичких елемената: спој, предлога *по* с локативом, спој предлога *код* с генитивом глаголских и других ап-

страктних именица, па израза: *у вези тога, обзиром_даје, плус тога*, употреба именица *дискусија* у значењу ријеч у дискусији, говор.

— Наставићемо дискусију *по* реферату уводничара — Србија врши притисак на Црну Гору *по* питању царинске стопе. — *По* том предмету у Скупштини Црне Горе су вођени разговори. — *По* овој ствари треба да се чује мишљење грађана. — *По* молби грађана ништа није ријешено. — *По* првој тачки је закључено сљедеће... -Ради *по* питањима наплате прихода.

У духу стандардног језика би се у одговарајућим функцијама употребио предлог *о*, предлог *на* или предлог *у* с истим именским обликом или нека предлошко-падежна веза.

Дакле, свјесно или несвјесно потискују се језичке особине народног говора и књижевног језика под утицајем страних језика, па слушамо и читамо: *у вези тога, плус тога*.

— *У вези тога* Скупштина је закључила... — *Плус тога* њима није стало до правих законских рјешења. —

Није свакој ријечи из народног говора мјесто у књижевном језику. Међутим, новинари и уредници у медијима сматрају да богате језик, онај нормирани, ако уносе ријечи из локалног говора, најчешће архаизме, чије је значење ограничено: *нека вам добро чини, блага вам ноћ, до гледања* и сл.

Ријеч *љек* фреквентна је у староцрногорским говорима, а наметнута кроз медије и новоштрокавском. Тако је у Правопису српског језика М. Пешикана, Ј. Јерковића и М. Пижурице из 1990. године на страни 405 нормирано: *лијек* (множина *лијекови* и *Ијекови*) што значи да први облик више одговара духу стандардног језика. Тако је и у *Речнику (и)јекавизама српског језика* Б. Остојића и Д. Вујичића ЦИД Подгорица, 2000, страна 97. Тако је нормирано и у *Информатору о савременом књижевном језику* са речником А. Пеца и М. Пешикана, Београд, 1967, страна 255. Тако је и у *Правопису Матице српске и Матице хрватске* из 1960. године и у *Правопису босанског језика* Сенада Халиловића, Сарајево, 1996. године гдје стоји: *лијек, лијекови*.

Професор Јован Вуковић облик ријечи *лијек* овако је нормирао: „У говорима није необична појава да се именица типа *вијек, лијек* и сл. јављају са скраћеном замјеном „јата”: *вијек: вјекови, лијек: Ијекови* — као *бријег: брегови*. Али на другој страни имамо: *вијек: вијекови, лијек: лијекови* и сл., у истим говорима у којима нећемо никад чути: *снијег: снијегови, бијес: бијесови* и сл., него *снијег: сњегови* (и *шњегови*), *бијес: бијесови* и сл. Овакве именице које имају дуги акценат у једни-

ни обично у множини са проширеним обликом (ов или ев) скраћују основни слог: *вук*: *вукови*, *град градови*, *бријег*: *брегови* али понеке данас немају тако скраћен основни слог: *вал*: *валови*, *пришт*: *приштови* и сл. На овај начин без скраћивања чује се и именице *вијек* и *лијек* у многим ијекавским говорима и већином у говорном језику књижевно образовних људи. Боранић у *Правопису* има *вјекови*, али *лијекови*. У Ивековић-Брозову *Рјечнику хрватског језика* налазимо *вијек*: *вијекови* (облик плурала из Даничићева језика) и међу примјерима гдје се два пута јавља ова именица у множини читамо „спасу нашему... власт прије свију *вијекова* (и сад у све вијекове) (Примјер из Вукова текста у пријеводу Новог завјета) — и: Ево дара које су понијели (мудраци као цару од *вијекова*; (Примјер из Даничићевих Пословица). На основу свега овога можемо закључити да ће боље бити да се пише *вијекови* него *вјекови* (како Боранић пише) и да се ова именица у плуралу слаже са именицама *лијек*: *лијекови*, *гријех*: *гријехови* (код Боранића *гријехови* и *гријеси*). (Јован Вуковић у *Правописним правилима*, страна 34, Сарајево, 1949. године)

Именица *дио* у множини се у новинама различито пише: *дијелови* и *дјелови*.

У Белићевом *Правопису* из 1950. године нормирано је: *дио-јела*, множина *дијелови*. У *Правопису* Матице српске и Матице хрватске 1960. године стоји: *дио*, *дијела* и *дијела*, локатив *дијелу*, множина *дијелови*. Тако је и у *Правопису босанског језика* Сенада Халиловића. У *Речнику (и)јекавицама српског језика* Б. Остојића и Д. Вујичића дато је: *дио*, *дијела*; Нпл. *дијелови*, у Црној Гори чешће *дјелови*.

Јован Вуковић у *Правописним правилима ијекавских облика* каже: „То што смо рекли и за именицу *вијек*: *вијекови* може се, углавном рећи и за именицу *дио*: *дијелови*. И ова именица се колеба у облицима плурала у нашем књижевном језику па читамо *дијелови* и *дјелови*. Сматрамо да су сви гријешили који су Јована Вуковића исправљали. Према томе, најбоље је *дио* — *дијелови*.

Дакле, наши медији прихватају облик чија је употреба ограничена на мањем простору. Наука о језику у новије вријеме није истраживала језик савремених писаца са овога подручја, проучавала њихову лексику, морфологију и синтаксу, те на основу духа народног говора нормирала све што се уклапа „у опћу језичку правилност“. Ако је основа нашег књижевног језика новоштокавски говор, а јесте, то досада није довођено у питању, нема никаквог разлога уносити архаичне особине језика које су одавно заборављене.

Враћање архаизама у живи народни говор путем медија не доприноси култури говора.

Глагол *спасити* добри писци не употребљавају, већ само *спасти*. У нашим медијима ова два глагола се мијешају, чиме се нарушава стандардна норма. Новинари не користе правописе и приручнике у којима могу наћи: Од глагола *спасти* остали облици су: спасем, спасао, спасивши, спашћу, спасох, трпни глаголски придјев *спашен*, глаголска именица *спасење*. Од глагола *спасити* је *спашен*. Глаголска именица је *спасење*, што није заживјело на ширем простору сматра Миодраг С. Лалевић.

У свим нашим дневним листовима прочитали смо: — У „Данасу” је објављен посљедњи текст новинара Стојана Церовића.

Данас је, познато је, прилог који се може употријебити и у именичкој служби, али то не значи да он може добити и све одлике именице, на примјер, промјену по падежима. Међутим, у духу је народног језика да се прилози, макар били и у именичкој служби, не мијењају по падежима.

Вук Караџић је препоручивао савременицима да се уграђују ријечи којих нема у народу, а принуђени су да их однекуд позајмљују, или их граде сами дају облике народних ријечи одговарајућег типа. Дакле, у духу је народног језика да се говори и пише: — У часопису (листу), „Данас” објављен је посљедњи текст новинара Стојана Церовића. „У народу се” — каже професор Михаило Стевановић — „чувају све законитости језика иако их сам народ не би могао дефинисати нити познаје дефиниције тих законитости које други утврђују” (М. Стевановић, *Студије и расправе о језику*, Универзитетска ријеч, 1988, стр. 371).

У свим нашим дневним листовима објављено је: — По први пут имаћемо припремљене све уџбенике за основну школу”. Наш стандардни језик не прихвата овакву нелогичност. Оно што се дешава први пут, не понавља се.

У свим граматикама стоји да с глаголом ставити не иде инструментал већ акузатив: — Својим понашањем стављају свијет пред алтернативом.

У говору, што прихватају у већини медији употребљава се локативна синтагма: у *Цетињу*. Заборавља се или се слабо чита да је Петар II Петровић Његош у Посвети „Луче микрокозма” Симу Милутиновићу Сарајлији употријебио локативну синтагму на *Цетињу* (На Цетињу 1. маја 1845).

Професор Михаило Стевановић, говорећи о локативној синтагми с предлозима у и *на* каже: „Обично се, а у већини случајева и редовно говори. Живе на Ријечи и Живе на Сушаку (за оне који живе у тим градовима), а Живе у Дубровнику и у Сплиту; Живе на Ријечи Црнојевића и на Цетињу, а Живе у Никшићу и у Колашину; Живе на Косову, али у Метохији; Станују на Булевару ослобођења, али у Улици ослобођења. Само они што не знају како се говори у поменутиим мјестима могу грешити у употреби ових предлога. Странац ће обично рећи: Кад смо били у Цетињу — јамачно зато што је Цетиње са свих страна окружено повисоким брдима. То и рођеним Црногорцима све више намеће овакву употребу. Али будући да је овде још од времена док је место било на речици Цетињи, која је некад текла малим Цетињским пољем и чије корито још није потпуно затрпано, али је ње одавно нестало у употреби сеочувао предлог *на*, па се употреба с њим још увек овде с правом сматра исправнијом” (М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик лл*, Научна књига, Београд, 1979, страна 490).

У новинама пише: — У *Цетиње* немамо простор гдје бисмо могли да обављамо послове, канцеларију су нам затворили, а кирију коју су нам дали не можемо плаћати — У *Цетињу* је данас одржана сједница Скупштине Републике Црне Горе.

И са другим предлозима (*о* и *из*) аутори закона и прописа и новинари имају потешкоћа, па имамо: Закон *из области* васпитања и образовања, али и Закон о туризму, Закон о државним службеницима и Закон о јавним окупљањима.

Ћамил Сијарић је писао да је ријеч „*мост од мене до тебе*”, а намеће се питање да ли су мост између новина, говорника и читалаца ријечи: *скенирање, омбудсман, фидуција, фидуцијар, инволвиран, борд, рундела, имплементација, девастација, провајдер, дестинација, дил, преферирати, беатифицирати, партиципијент, конволдиран, курикулум, конзумент, есенцијалан, контилијација* и слично.

Навешћемо само неке примјере из дневних листова: — Како је саопштио извршни директор ЦЕМИ-ја... циљ пројекта је *скенирање* рада институције *омбудсмана* у Црној Гори... — Захтијева се стављање ван снаге уговора о *фидуцији* закључен са Министарством финансија и Пљевалском банком. — Знам да су толико дубоко *инволвиран* у ову истрагу... — Умјесто тога, неопходно је обезбиједити *имплементацију* усвојених законских рјешења и потписаних споразума. — Већина друштвених предузећа је *девастирана*. — Ми *партиципирамо* у општинској власти. — Примјер учестале *девастиције* је и биста Ми-

тра Бакића у истоименој улици. — Он је нагласио да ГЗП (Група за промјене) подржава идеју да се изда *лиценца* за још једног мобилног *провајдера* у Црној Гори.

Сви медији су 23. марта 2005. године у Црној Гори објавили да је у Бијелом Пољу отворена филијала *Опортјунити* банке.

— Тај младић је неколико година *диловао* дрогу. — У Булевару Светог Петра Цетињског јуче су радници Зеленила припремили бетонске *рунделе* за прољећну садњу.

Новинари из полицијских извјештаја преносе корпусе са ријечима чија значења се помјерају или су у најбољем случају замагљена и неуобичајена, па пишу: — У *контакту* форда и голфа И, на путу Никшић — Подгорица, код Кујаве, изгубило је животе 5 путника. —

Новинари, а уредници то превиђају, стварају неки свој стандард, не прихватајући постојећу норму. Они замјењују постојеће топониме новим, својим, па умјесто *Гојаковићи*, село код Мојковца, пишу *Гојакловић*. — Бобовско село Колијевке, пише се у једнини: *Колијевка*, а село *Јелов пањ* друга ријеч почетним малим словом. Вјерујемо да новинар зна како је то правилно предвиђено, али он ствара своју норму. То се чини и у другим листовима. Нећемо овом приликом истицати колико је неуједначено писање еуро и евро супротно садашњој норми. Првих десет од двадесет четири извођача, који су наступили на „Монтевизији” имаће прилику да се већ сјутра на истом мјесту надмећу за побједу на Еуропјесми — Европесми и тако се изборе за пут у Кијев. — Знамо да у свим правописима стоји: *Европа*, *европски*, *Европљанин*, *Европљанка*, дат. -ки (не Еуропа).

На једном скупу о актуелним питањима наше језичке културе 1982. године у Београду Коста Тимотијевић тврди: „Основни узрок прекомерне употребе туђица јесте незнање, непознавање правог тачног значења речи за којом се посеже, веровање да та реч има неку посебну вредност, неко изузетно значење које у ствари нема”: (*Актуелна питања наше језичке културе*, Београд 1982, стр. 90).

На крају да закључимо. Писање је ход по мукама. Новинари морају много знати о језику којим се служе, о норми и његовој структури. Неприхватљиво је преносити са скупова, са мјеста збивања фразе које су празне, недоречене, стилски неумивене, у којима је свака друга ријеч туђица, чија су значења доступна ограничена броју грађана, тим прије што је наш језик лексички богат и на њему се све може лако и јасно изразити. Човјек живи ријечима и треба знати у којим ће моментима коју употриједити.

Саво СТЕВОВИЧ

СТАНДАРТНЫЙ ЯЗЫК И МЕДИИ

Резюме

Журналисти в медиях создают свой стандартный язык который по существу бюрократический и нарушает литературную норму. Они пользуются иностранными словами и там где можно найти соответствующие слова в нашем языке. Неадекватно употребляют некоторые формы, неправильно используют предлоги с падежами и по разному применяют, часто субъективно, орфографические правила, что не всегда корректно.